

Tirlun ac arfordir

Cyflwyniad

Barnwyd fod Llŷn yn haeddu cydnabyddiaeth a gwarchodaeth arbennig fel AHNE ar sail tirlun ac arfordir hardd a ffurfiwyd gan amrywiaeth eang o nodweddion. Mae edrychiad tirlun unigryw Llŷn wedi ei greu gan gyfuniad o ddaear, llystyfiant a dylanwad dynol dros ganrifoedd o amser. Yn aml mae'r tirlun a'r golygfeydd yn anodd ei hasesu a'u mesur oherwydd bod golygfa yn ddarlun gweledol sy'n undod o nodweddion ac adeiladau, a dyma pahan y defnyddir y Rhinweddau Arbennig fel dangosydd o gyflwr y tirlun.

Mae seiliau daearegol a geomorffoleg penrhyn Llŷn yn gymhleth ac amrywiol. Ceir creigiau eithriadol o hen o'r cyfnod Cyn-Gambriaidd, creigiau folcanig mewnwithiol ac ardal eang o greigiau Ordoficaidd. Cafodd gweithgaredd rhewlifol effaith amlwg iawn ar y tirlun gan greu dyddodion o glog glai, llynnoedd, cerlannau a sianelau dŵr. Bu i'r rhewlifant gario cerrig o ardal y Clyde (Alisa Craig) ac Ardal y Llynnoedd i Llŷn, ac fe welir y rhain yn y drifftiau rhewlifol trwy'r ardal.

Gwneir cyfraniad mawr i harddwch a chymeriad naturiol ardal Llŷn gan yr arfordir. Mae'n arddangos nodweddion naturiol amrywiol a diddorol gan gynnwys clogwyni uchel, ogofau, staciau ac ynsoedd, penrhynau a thraethau tywodlyd gydag enwau amrywiol a diddorol. Oherwydd natur ynysig Penrhyn Llŷn mae'r arfordir yn rhan annatod o'r tirlun. Gwelir yr arfordir a'r môr o bron bob lleoliad ac mae ymadroddion megis "dylanwad y môr", "unlle ymhell o'r môr" yn gyffredin am yr ardal. Hefyd mae'r ynsoedd yn cyfrannu at gymeriad Llŷn, ynsoedd St Tudwal, Ynsoedd y Gwylanod ac yn fwyaf amlwg a phwysig Ynys Enlli.

Oherwydd harddwch yr ardal, a nodweddion arbennig eraill mae Llŷn wedi datblygu yn le poblogaidd gan ymwelwyr. Dechreuodd hyn yn y bedwaredd ganrif ar bymtheg gyda dyfodiad y trên i Bwllheli. Yn raddol newidiodd natur yr ymwelwyr yn yr ugeinfed ganrif fel roedd mwy a mwy yn cael ceir eu hunain ac roedd pobol yn aros mewn tai a gwely a brechwast mewn llawer ardal. Hefyd o'r 1960au ymlaen dechreuodd mwy a mwy ddod gyda carafannau a phebyll. Erbyn heddiw mae twristiaeth yn ddiwydiant mawr yma gan gyflogi llawer a dod ag incwm sylweddol i'r economi. Fodd bynnag, mae sgil effeithiau i'r diwydiant yn sgil carafanau sefydlog a theithiol, ail-gartefi, pwysedd mewn mannau poblogaidd a thraffig trwm mewn rhai mannau.

Mae'r safleoedd daearegol/geomorffolegol pwysicaf wedi eu dynodi yn un ai Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig – sydd yn safleoedd o ddiddordeb a phwysigrwydd cenedlaethol, neu yn Safleoedd Rhanbarthol o o Bwysigrwydd Daearegol a Geomorffoleg ("RIGS"). Mae safleoedd sydd wedi eu dynodi yn cynnwys ogofau, chwareli a ffurfiau tirluniol.

Mae **22 Safle o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig** ar sail daeareg neu gyfuniad o ddaeareg a nodweddion eraill oddi mewn yr AHNE, arwynebedd o **1588.12 ha**. Roedd cyflwr y safleoedd hyn yn cael eu hasesu gan y Cyngor Cefn Gwlad wrth baratoi'r Cynllun hwn (gweler safle we CCGC am fwy o wybodaeth).

Mae **3 Safle Ddaearegol o Bwysigrwydd Rhanbarthol** yn yr AHNE, sef Trwyn y Tal (11.00 hectar), Mynydd Carreg (5.29ha) a Phorthdinllaen (5.67 ha). Cofnodir eu cyflwr fel "Ardderchog" gan Grŵp RIGS Gwynedd a Môn (2004)

Dynodwyd **Ardal Cadwraeth Arbennig** Clogwyni Pen Llŷn ar sail natur arbennig y creigiau a'r clogwyni. Mae'n 877.48 ha;

Yn **LANDMAP** mae 14 o safleoedd yn yr AHNE wedi eu nodi fel rhai o bwysigrwydd "eithriadol" (pwysigrwydd rhyngwladol a chenedlaethol) a 4 safle fel rhai o safon "uchel" (pwysigrwydd rhanbarthol neu sirol) o ran Daeareg neu Geomorffoleg. Mae mwy o wybodaeth am hyn ar safle we Cyngor Cefn Gwlad Cymru. Defnyddiwyd yr ardaloedd haen isel hyn fel sail i ddatblygu dosbarthiad haen ganol i ardal Partneriaeth Tirlun Llŷn sy'n cynnwys y cyfan o ardal yr AHNE i'r gorllewin o gadwyn Yr Eifl. Gellir clystyru'r cyfan o weddill ardal Gogledd Llŷn i naill ai Cadwyn Mynyddoedd Yr Eifl - Bwlch Mawr neu i lwyfandir arfordir Trefor - Aberdesach.

Mae rhannau o'r arfordir yn dioddef erydiad naturiol ac mae tir arfordirol wedi ei golli'n gyson yn ystod treigladau amser. Datblygwyd cynlluniau gwarchod yr arfordir sylweddol yn Nefyn, Morfa Nefyn ac Aberdaron. Mae Cynlluniau Rheolaeth y Traethin (Bae Ceredigion ac Arfordir y Gogledd) wedi eu paratoi ar gyfer rhaglennu gwaith rheoli erydiad y dyfodol.

At bwrpas yr Adolygiad fe wnaed arolwg o ffurfiau Daearegol yr AHNE gan gwmni Land Use Consultants. Dangosodd y gwaith yma fod yr holl safleoedd hyn mewn cyflwr boddhaol. Fodd bynnag, o ran rheoli'r safleoedd yn y dyfodol roedd rhai materion yn cael eu hadnabod fe bygythiadau:

- datblygiadau newydd
- gwaredu deunyddiau a gwastraff
- cario deunydd oddi ar wyneb y graig

Cymeriad y Tirlun

Mae defnyddio asesiad tirlun proffesiynol yn bwysig i asesu a gwerthfawrogi harddwch naturiol ac fe ellir defnyddio termau disgrifiadol safonol i fapio'r tirlun yn nhermau'r synhwyrau. Sefydlwyd LANDMAP fel proses sy'n ystyried holl ffactorau perthnasol sy'n cyfrannu ar gymeriad tirlun yn ogystal ag asesu effaith penderfyniadau. Hefyd asesir gwybodaeth am ddefnydd tir, strategaethau perthnasol a chanfyddiad cyhoeddus. Datblygwyd y system gan Grŵp Partneriaeth Tirlun Cymru ac mae'r system yn cael ei chydgordio gan Gyngor Cefn Gwlad Cymru/ Cyfoeth Naturiol Cymru

O ran asesiad gweledol mae LANDMAP yn cymryd y ffactorau canlynol i ystyriaeth: Tirlun, morlun, llystyfiant, patrwm defnydd tir, aneddeleoedd. Gyda "canfyddiad" rhoddwyd ystyriaeth i raddfa, ffiniau, lliwiau, amrywiaeth, tawelwch, symudiadau, diogelwch, mannau gweld, blerwch ac ardaloedd o ddylanwad gweledol. Ar sail yr uchod mae ffurfiwyd 10 ardal i Wynedd ac mae'r AHNE yn rhan o ddwy ardal sef Arfordir Gogleddol Llŷn a Gorllewin Llŷn.

Mae ardal Arfordir y Gogledd yn strbyn cul yn ymestyn o Aberdesach i Nefyn ac yn cynnwys Bwlch Mawr, Gyrn Ddu, Gyrn Goch, Yr Eifl, Moel Tŷ Gwyn, Gwylwyr a Garn Boduan. Mae pentrefi Trefor, Llithfaen, Pistyll a thref Nefyn yn yr ardal hon. Gwelir amrywiaeth o llystyfiant yn cynnwys gwelltir, coedlannau conwydd a rhostir asidaidd.

Mae ardal Gorllewin Llŷn yn cynnwys rhan o'r penrhyn i'r gorllewin o'r A497. Yn naturiol

mae'r môr yn cael dylanwad cryf ar gymeriad yr ardal yn ogystal â phatrwm caeau traddodiadol. Mae daeareg yr ardal wedi creu llwyfandir isel gydag ymwithiadau igneaidd yma ac acw megis Garn Fadrun a Mynydd Rhiw ac mae olion rhewlifant hefyd i'w gweld hyd a lled yr ardal. Mae'r ddaeareg a'r llystyfiant amrywiol wedi creu cynefinoedd pwysig megis rhostiroedd a thiroedd gwlyb. Mae olion presenoldeb dynol yn amlwg ar dirlun gorllewin Llŷn. Yn fwyaf amlwg mae'r bryngaerau ar Garn Fadrun a Chastell Odo a'r patrymau caeau cynhanesyddol.

Mae dadansoddiad LANDMAP o'r elfen Gweledol a'r Synhwyrol yn cofnodi saith nodwedd neu rinwedd allweddol am benrhyn Llŷn sef:

- Ffurf y penrhyn - ffurf trwyn eliffant gydag arfordir sy'n gyfuniad o gyfres o faeau a thraethau tywodlyd rhwng penrhynau creigiog;
- Mynyddoedd bychan – naill ai bryniau crwn caregog neu gopaon serth ynysig;
- Y gwrthgyferbyniad cryf rhwng gwahanol fath o llystyfiant – tir glas cyfoethog, grug ac eithin, tir pori garw, coedwigoedd conifferaidd a thir corsiog;
- Patrymau o gaeau bychain - wedi eu hamgylchynu gan waliau cerrig a/neu gloddiau;
- Ffermdai gwasgaredig a phentrefi chwarelyddol;
- Tawelwch – dim llygredd sŵn a golau;
- Olion chwareli a thyllu am fwynau – tomenni gwastraff a hen strwythurau o chwareli a gweithfeydd megis Gyrn Ddu, Yr Eifl, Trwyn Llanbedrog a Mynydd Rhiw.

Mae harddwch naturiol AHNE Llŷn yn cael ei gadarnhau trwy LANDMAP sy'n dangos fod llawer o dirlun yr ardal o safon uchel, yn enwedig gorllewin Llŷn

Mae'r arfordir yn creu argraff gref, a gwelir bod yr aneddleoedd gwasgaredig gorllewin Llŷn yn bwysig a bod patrymau a geir gan derfynau yn parhau. Mae nifer o safleoedd wedi eu nodi fel rhai o bwysigrwydd "eithriadol" (ardaloedd o bwysigrwydd rhyngwladol a chenedlaethol) a "uchel" (pwysigrwydd rhanbarthol neu sirol) o ran agwedd Gweledol a Synhwyrol. Hefyd mae adroddiad a baratowyd ar sail Landmap yn ymestyn ffin yr AHNE i gynnwys yr holl ardal i'r gorllewin o'r A497. Gweler LANDMAP ar safle we Cyfoeth Naturiol Cymru am wybodaeth lawn.

Y berthynas rhwng y tir a'r môr

Mae'r angen i roi sylw i'r berthynas rhwng y tir a'r môr wedi dod yn fwy amlwg yn ddiweddar gyda'r pryder am newid hinsawdd a thymhestledd y môr. Mae darogan y bydd newid hinsawdd yn arwain at ddadmer rhew yr Arctig a chodi lefel y môr a hefyd y bydd tywydd mwy stormus yn creu erydiad mewn mannau. Mae hyn wedi cyfrannu at greu achos dros ddeddfwriaeth newydd sef, y Ddeddf Môr a Mynediad Arfordirol a ddaeth i rym yn 2009. Mae'r Ddeddf yn darparu fframwaith newydd ar gyfer cynllunio a rheoli amgylchedd y môr a'r arfordir mewn modd cynaliadwy gan anelu at greu moroedd a chefnforoedd glân, iach, saff, cynhyrchiol sy'n llawn bioamrywiaeth.

Mae Rheolaeth Integredig o Barthau Arfordirol (ICMZ) yn broses sydd yn rhoi datblygu cynaliadwy ar waith mewn parthau arfordirol. Mae'n tynnu pawb sy'n ymwneud â chynllunio, rheoli a defnyddio'r arfordir at ei gilydd i sicrhau fod yr arfordir hwnnw'n cael ei reoli mewn dull integredig. Ers 2007 mae Llywodraeth Cymru a budd-ddeiliaid allweddol eraill sy'n perthyn i Bartneriaeth Arfordir a Morol Cymru wedi ymrwmo i arddel yr arfer o Reolaeth Integredig o'r Parth Arfordirol (*Inter Coastal Management Zone - ICZM*) ar gyfer

arfordir Cymru. Ar sail hynny mabwysiadwyd strategaeth arfordirol (ICZM) ar gyfer Cymru o'r enw: Gwneud y Gorau o Arfordir Cymru.

Y weledigaeth ar gyfer arfordir Cymru yn y strategaeth yw bod asedau economaidd, diwylliannol ac amgylcheddol yr arfordir, a'r gwasanaethau y maent yn eu darparu, yn cael eu cynnal a'u gwella er budd a mwyhad pobl heddiw a chenedlaethau'r dyfodol. Ymysg y blaenoriaethau ar hyn o bryd mae sicrhau fod egwyddorion ICMZ yn cael eu derbyn a'u harddel wrth ddatblygu polisi ac arferion, bod gwell system o wneud penderfyniadau ar faterion yn ymwneud â'r tir a'r môr o boptu'r terfyn arfordirol, bod pobl yn fwy ymwybodol o bwysigrwydd yr asedau arfordirol, a bod gwell system o gasglu tystiolaeth ar gyfer gwneud penderfyniadau a monitro cynnydd.

O ran rheolaeth o'r draethlin mae arfordir Cymru wedi ei rannu i bedair "cell" neu ardal. Yn Llŷn mae'r arfordir i'r gogledd o Ynys Enlli yn rhan o'r arfordir a ddaw o dan gell Arfordir Llandudno i Ynys Enlli tra bo'r arfordir i'r de-ddwyrain yn rhan o gell arfordirol Bae Ceredigion. Mae Cynlluniau Rheoli wedi eu paratoi ar gyfer yr ardaloedd hyn sy'n canolbwyntio ar reoli'r amddiffynfeydd arfordirol, ymateb i lifogydd ac erydu'r arfordir. Cychwynwyd adolygu'r Cynlluniau hyn yn 2009.

Prif Nod

GWARCHOD A GWELLA CYMERIAD A HARDDWCH TIRLUN AC ARFORDIR AHNE LLŷN TRWY GYNNAL AC ADFER NODWEDDION SY'N GWNEUD YR ARDAL YN ARBENNIG AC UNIGRYW.
--

Nodweddion Arbennig

Penrhyn a bryniau igneaidd

Penrhyn yn ymestyn allan i'r môr yw Llŷn a does unman yn bell o'r môr. Mae daeareg y Llŷn yn gymhleth ac amrywiol ac yn cynnwys a cregiau cyn-gambraidd sydd filiynnau o flynyddoedd oed sydd wedi rhoi mynyddoedd, bryniau, dyffrynnoedd ac arfordir unigryw i'r ardal.

Y ddaeareg amrywiol sy'n sail ar gyfer cymeriad unigryw'r tirlun gweledol. Llwyfandir eang yw'r penrhyn gyda nifer o fryniau a mynyddoedd igneaidd yn brigo i'r wyneb - mae'r rhain yn nodwedd amlwg yn nhirlun Llŷn a'r AHNE. Y prif rai ar hyd y gogledd yw Gyrn Goch, Gryn Ddu a Moel Penllechog, Yr Eifl, Gwylwyr, Mynydd Nefyn a Garn Boduan ac yna Anelog ac Uwchmynydd ar frig y Penrhyn. Ar yr ochor ddeheuol ceir Mynydd Rhiw, Mynydd y Graig a Thir y Cwmwd a Foel Gron a Garn Fadrun mwy i mewn i'r tir. Mae nifer o fryniau a moelydd llai hefyd fel Garn Saethon a Foel Gwynus.

Oherwydd ei natur ynysig a phellter o ardaloedd trefol ardal eithaf ymylol yw Llŷn ac i gymharu ag ardaloedd eraill ychydig o ddatblygiad sydd wedi bod yma – yn aml cyfeirir ati fel ardal heb ei difetha.

Arfordir trawiadol

Mae arfordir arbennig Llŷn yn un o brif nodweddion yr ardal ac yn un o'r prif resymau dros ddynodi'r rdal yn AHNE. Nodweddir rhannau helaeth o'r arfordir gogleddol gan glogwyni

serth a chreigiau geirwon gyda rhai rhannu o ddeunydd gwaddodol. Mae'r deunydd gwaddodol yma wedi ei erydu dros amser ac mae nifer o benrhynau a baeau wedi eu ffurfio a rhoddwyd enwau Cymraeg diddorol iddynt fel Porth Ysgaden, Porth Meudwy, Porth Gwylan a Phorth Colmon. Mae llawer o nodweddion arfordirol diddorll eraill hefyd fel ogofau, staciau ag ynsoedd bychain, eto hefo llu o enwau Cymraeg haneysddol.

Er bod clogwyni a chreigiau ar yr arfordir deheuol mae yno fwy o draethau tywodlyd eang megis Porth Neigwl, Porth Ceiriad a thraeth Abersoch. Oherwydd natur tywodlyd y traethau yma mae sustem o dwyni tywod wedi datblygu yn ardal Abersoch.

O ganlyniad i natur arbennig yr arfordir a'r ffaith nad oedd llawer o ddatblygiad wedi bod fe ddynodwyd rhan helaeth o arfordir Llŷn (55 milltir/ 88.3 cm) yn Arfordir Treftadaeth yn 1974. Mae'r Arfordir Treftadaeth yn dilyn ffin yr AHNE ar hyd yr arfordir o Aberdesach i Benrhyn Du ar yr arfordir deheuol. Nid yw yn cynnwys y rhan o'r arfordir deheuol rhwng y Penrhyn Du a Charreg y Defaid (sydd yn yr AHNE) ond mae rhan o'r arfordir sydd rhwng Nefyn a Morfa Nefyn wedi ei gynnwys. Yn ychwanegol mae Ynys Enlli ac Ynsoedd Sant Tudwal hefyd wedi eu cynnwys. Er nad yw Arfordir Treftadaeth yn ddynodiad statudol mae yn rhoi cyfrifoldeb ar awdurdodau lleol i gyfyngu ar ddatblygiadau arfordirol.

Mae rhannau eang o'r arfordir hefyd wedu ei ddynodi yn Safle o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig yn ogystal ag Ardaloedd Cadwraeth Arbennig.

Llystyfiant

Mae'r llystyfiant sy'n lliwio'r tirlun yn creu argraff weledol gref gan ei fod yn creu darlun gweledol amrywiol a lliwgar, sy'n amrywio yn ôl amser y flwyddyn.

Mae rhannau helaeth o'r ardal yn dir amaethyddol wedi ei wella ac mae'r rhan fwyaf ohono yn dir pori. Mae hyn y rhoi tirlun o gaeau o faint amrywiol ac mewn rhai mannau mae patrwm caeau hanesyddol yn goroesi. Mae rhai ardaloedd o dir pori garw yn bodoli hefyd – yn bennaf ar y tiroedd uchel, tiroedd gwylypach mewn dyffrynnoedd ac ar y gellydd môr. Mae rhai cnydau yn cael eu tyfu hefyd – haidd yn bennaf ond yn ddiweddar mae lleihad sylweddol wedi bod mewn tyfu cnydau ar draul amrywiaeth gweledol a bywyd gwyllt.

Mae'r rhostrioedd yn nodwedd amlwg o llystyfiant yn Llŷn ac mae ardaloedd o rostir iseldir arfordirol ac ucheldir. Mae rhostrioedd yr ucheldir yn arbennig o liwgar ar ddiwedd yr Haf pan mae'r eithin mân a'r grug mewn blodau.

Terfynnau a phatrwm caeau

Mae'r patrwm caeau traddodiadol, sy'n dyddio yn ôl i gyfnod Oes y Cerrig mewn rhai mannau, yn gyfuniad o elfennau naturiol a dynol sy'n gwneud cyfraniad gwerthfawr i'r tirlun hardd a welir heddiw.

Mae tirlun Llŷn wedi ei rannu gan derfynnau naturiol (afonydd, coedlannau, mynyddoedd) a rhai wedi eu gwneud gan ddyn. Y terfynnau dynol mwyaf cyffredin yn AHNE Llŷn yw'r cloddiau a'r waliau cerrig i rannau'r caeau a bob ochor i'r ffyrdd – sydd wedi eu codi ganoedd os nad filoedd o flynyddoedd yn ôl. Mae rhai gwrychoedd yn creu ffiniau hefyd ac mae'r hol derfynnau mae'r rhain oll yn gynefinoedd bywyd gwyllt gwerthfawr.

Y Chwareli Ithfaen

Yn y ddeunawfed ganrif a'r bedwaredd ganrif ar bymtheg roedd mynd mawr ar gerrig ithfaen fel dunydd adeiladau ac ar gyfer ffyrdd a strydoedd. O ganlyniad datblygwyd nifer o chwareli ithfaen ar ochrau bryniau a mynyddoedd penrhyn Llyn – olion sydd i'w gweld yn glir hyd heddiw. Y prif chwareli oedd Trefor, Nant Gwrtheyrn/ Carreg y Llam a'r Gwylwyr yn Nefyn. Roedd llawer o fan chwareli hefyd fel ar Fynydd Tir y Cwmwd, Gyrn Ddu, Trwyn a Thrwyn Dwmi. Mae'r chwareli wedi gadael eu hoel ar yr ardal ond hefyd maent wedi bod yn gyfrifol am ddatblygu tai yn gartefi i'r gweithywr ac mewn rhai mannau pentrefi cyfan fel yn Pistyll, Trefor a Nant Gwrtheyrn.

Pentrefi ag adeiladau gwasgaredig

Mae'r rhannau mwyaf gwledig yr AHNE yn cael ei nodweddu gan dai a bythynnod bychan, ffermydd ac ambell gapel neu eglwys - sydd yn ymdebygu i rannau o dde-orllewin Iwerddon. Eto mae hyn yn rhoi argraff o ardal heb weld llawer o newid ag heb ei difetha – disgrifiadau a ddefnyddir am Llŷn yn aml.

Hefyd mae pentrefi bychan, wedi eu gwasgu i'r tirlun, yn nodweddiadol o'r ardal. Oherwydd eu natur gryno a'r deunyddiau adeiladu traddodiadol maent yn ymdoddi'n naturiol i'r tirlun. Mae nifer o bentrefi bychan yma wedi cadw eu cymeriad yn dda – fel Llanengan, Llangian, Y Rhiw, Clynnog ag Aberdaron ac n cyrfannau at apel, yr ardal.

Materion Llog

Newid hinsawdd

Rhagwelir y bydd newid hinsawdd yn creu pwysedd sylweddol ar arfordir Cymru yn y dyfodol. Mae tystiolaeth o effeithiau newid hinsawdd yn awgrymu mae'r tueddiadau disgwylidig ar Gymru yw cynydd yn y tymheredd, mwy o hafau sych a poeth, gaeafau mwynach a gwlypach hefo glaw trwm¹.

Fe all y tueddiadau hyn arwain at ddau fath o newid dros amser:

- cynnydd yn lefel y môr, nifer a dwyster y stormydd yn arwain at bwysedd ychwanegol yn nhermau erydiad arfordirol a llifogydd mewn ardaloedd lefel isel;
- ymestyn y tymor tyfu gan arwain at ddefnydd gwahanol o dir amaethyddol a phwysau i wneud defnydd o dir amaeth mylol.

Erydiad arfordirol

Mae rhannau o'r arfordir yn dioddef erydiad naturiol ac mae tir arfordirol wedi ei gollu'n gyson yn ystod treigladau amser – mae Porth Neigwl, Nefyn - Pistyll ag ardal Trefor yn dioddef o hyn. Datblygwyd cynlluniau gwarchod yr arfordir sylweddol yn Nefyn, Morfa Nefyn ac Aberdaron sydd wedi amharu ar gymeriad naturiol yr arfordir ond oedd yn angenrheidiol i warchod eiddo a phobol. Mae Cynlluniau Rheolaeth y Draethlin (Bae Ceredigion ac Arfordir y Gogledd) wedi eu paratoi ar gyfer rhaglennu gwaith rheoli erydiad yn y dyfodol.

¹ Dyfynnwyd yn Strategaeth Amgylchedd Cymru (2008) op cit.

Mae erydiad yn amharu ar ellydd môr a thraethau a gall fod peryglon gwirioneddol i eiddo a phobol. Hefyd mae rhannau o lwybrau yn cael eu colli gan olygu fod angen ail-sefydlu llwybrau. Mae'n bwysig cadw llygad ar lwybrau ac eiddo a chodi ymwybyddiaeth a chymeryd mesurau i baratoi at erydiad.

Newidiadau ym myd ffermio

Mae'r dulliau ffermio wedi newid yn sylweddol dros y blynyddoedd ac erbyn hyn mae llawer llai o ffermydd cymysg yn yr ardal. Rhai o ddatblygiadau cysylltiedig yn y diwydiant ffermio yn sydd wedi cael ardrawiad ar y tirlun yn ddiweddar yw:

- Codi siediau o faint sylweddol ar gyfer cadw anifeiliaid dan do dros y gaeaf
- Arbenigo mewn un dull o ffermio – defaid, gwartheg biff neu laeth
- Peiriannau modern llawer mwy – sydd angen adwyon llydan a chaeau mawr
- Arallgyfeirio i ddod ag incwm cyhwanegol e.e carafanau teithiol, pebyll, ynni adnewyddol

Rhaid cydnabod hefyd fod gwaith amgylcheddol da wedi ei wneud ar lawer o ffermydd trwy gynlluniau amaeth- amgylcheddol fel ail-sefydlu cloddiau, trwsio ac ail godi waliau cerrig, adfer adeiladau traddodiadol a phlannu gwrychoedd. Mae mentrau o'r math yma wedi bod o ffudd i'r amgylchedd a'r tirlun lleol.

Carafannau sefydlog a theithiol

Mae nifer helaeth o garafannau mewn rhai mannau ar hyd arfordir deheuol Penrhyn Llŷn yn cynnwys ardal Sarn Bach, Bwlchtocyn a'r Warren. Yn sicr mae'r datblygiadau hyn, er yn dod ag incwm i'r ardal, wedi amharu ar harddwch naturiol y tirlun a'r arfordir yn y rhan yma o Llŷn.

Mae polisiau cynllunio cenhedlaethol a lleol diweddar wedi bod yn fwy cyfyngedig o ran carafanau, yn enwedig o ran carafanau sefydlog. Ni chaniater safleoedd newydd a dim ond estyniadau bychan a ganiater fel rhan o gynlluniau uwchraddio safleoedd. Hefyd mae cyfleon i leihau effaith gweledol rhai safleoedd carafanau sefydlog yn yr AHNE trwy gynlluniau tirlunio.

Yn ddiweddar mae cynydd wedi bod mewn datblygu safleoedd ar gyfer carafanau teithiol yn rhan gogleddol Llŷn ac mae cryn ddwystr mewn rhai mannau e.e ardal Aberdaron a Thudweiliog. O ran yr AHNE mae safleoedd bychan, mewn mannau cuddiedig yn medru bod yn dderbyniol ond mae'n bwysig bod amodau tirlunio yn cael eu defnyddio a'u gweithredu.

Tyrbinau Gwynt

Yn eu hanfod mae tyrbinau gwynt angen mannau agored a gwyntog er mwyn bod yn effeithiol. Hefyd mae tyrbinau mwy o faint yn fwy effeithiol o ran cynhyrchu trydan. Oherwydd hynny maent yn amlwg ar y tirlun ag yn amharu ar gymeriad naturiol a golygfeydd. Nid oes ychwaith fawr o gyfle i gynnwys mesurau i leihau'r effaith trwy dirlunio.

O 2010 ymlaen roedd cymhorthdal wedi ei gynnig gan y Llywodraeth am drydan wedi ei greu o ffynhonellau adnewyddol, yn cynnwys ynni gwynt, yn sgil y "Feed-In Tariff". Yn sgil

hynny roedd diddordeb mawr yn y mentrau hynny gan eu bod yn dod a budd economaidd a lleihau'r defnydd o drydan confensiynol. Fodd bynnag mae cyfraddau taliadau'r Tariff wedi ei leihau yn arw dros y blynyddoedd nes disgyn i lefel isel iawn yn 2016.

Pan yn adolygu'r Cynllun hwn yn 2015/6 ychydig iawn o dyrbinau gwynt sydd wedi ei caniatáu ar benrhyn Llŷn. Mae polisiau y Cynllun Datblygu Unedol a'r Cynllun Rheoli wedi bod yn bwysig iawn o ran rheoli'r datblygiadau yn yr ardal yn ogystal ag astudiaeth sensitifrwydd tirlun gan gwmni Gillespies. Mae'n debygol y bydd y newid yn graddfa'r tariff o 2016 ymlaen yn golygu llai o geisiadau am dyrbeini gwynt.

Ffermydd Solar

Eto yn sgil taliadau "Feed in Tariff" gan y Llywodraeth a gychwynodd yn 2010 bu cynydd mewn ceisiadau am baneli solar a hefyd ffermydd solar. Mae'r paneli yn cael eu gosod ar dai, adeiladau allanol a siediau amaethyddol yn eithaf llwyddiannus er eu bod yn amharu ar rai adeiladau traddodiadol.

Mae ffermydd solar wrth gwrs ar raddfa hollol wahanol, gan fod dros arwynebedd o hectarau. Mae'r paneli yn weddol isel ar y tirlun ac efallai bod rhai lleoliadau cuddiedig lle gellir eu lleoli heb effeithio llawer ar dirlun yr ardal. Pan yn adolygu'r cynllun roedd 1 fferm solar yn yr AHNE ei hun (ger Aberdaron) a 5 fferm arall o faint eithaf sylweddol yn weddol agos i'r ffin (Boduan, Llanybi, Chwilog, Nanhoron a Llwyndyrus). Yn dilyn newid graddfa taliadau am yr ynni adnewyddol yn 2016 rhagwelir y bydd nifer y ceisiadau yn lleihau yn sylweddol.

Tai newydd

Mae'n naturiol y bydd rhai adeiladau newydd yn cael eu codi ym mhentrefi a chefn gwlad Llŷn yn ystod cyfnod y Cynllun. Tai unigol a godir gan fwyaf ond mae rhai stadau bychain wedi eu codi yn diweddar hefyd er enghraifft ym mhentrefi Abersoch, Llanbedrog a Trefor.

Gall adeiladau newydd fodd bynnag amharu ar dirlun a chymeriad yr ardal os ydynt wedi eu lleoli mewn mannau anaddas a/neu o faint a dyluniad sydd ddim yn gweddu. Felly dylid anelu i sicrhau fod adeiladau newydd gael eu lleoli yn ofalus a gweddu i'w cefndir bod hynny mewn tref, pentref neu bentref gwledig.

Yn ogystal â lleoliad a dyluniad addas mae deunyddiau addas yn bwysig. Cerrig, chwipiad a gwahanol fathau o rendr sydd fwyaf cyffredin yn Llŷn a tho llechi. Yn draddodiadol coed oedd drysau a ffenestri ond mae plastig yn gyffredin erbyn hyn. Ar y cyfan mae dyluniad a deunyddiau traddodiadol yn gweddu yn well na rhai modern yn yr AHNE.

Addasiadau i adeiladau

Gall estyniadau ac addasiadau anaddas amharu ar gymeriad adeiladau ac ar harddwch cyffredinol yr ardal. Adeiladau traddodiadol yr ardal – tai fferm, bythynnod, adeiladau amaethyddol, capeli ac eglwysi ayb sydd fwyaf sensitif i addasiadau a estyniadau a dylid anelu at gynnal a gwarchod eu cymeriad. Rhoddir mwy o sylw i'r mater yma yn yr ardal ar yr Amgylchedd Hanesyddol.

Adeiladau a safleoedd blêr

Mae adeiladau blêr a safleoedd blêr yn amharu ar y tirlun a chymeriad yr ardal yn gyffredinol. Yn ffodus yma yn Llŷn nid oes llawer o achosion o'r math yma ar hyn o bryd, mae nifer o welliannau wedi bod yn ddiweddar e.e dymchwel hen Westy Plas Pistyll.

Mae'n bosibl y bydd adeiladau neu safleoedd eraill yn datblygu i fod mewn cyflwr blêr yn ystod cyfnod y Cynllun a bryd hynny anelir i gesio gwella'r sefyllfa trwy gysylltu gyda pherchnogion a hysbysu'r adrannau perthnasol o'r Cyngor neu sefydliadau fel Cyfoeth Naturiol Cymru.

Materion ffyrdd

Mae ffyrdd hanesyddol wedi eu gweu i'r tirlun gan ddilyn dyffrynoedd, ffiniau naturiol a llwybrau. Ar y llaw arall mae ffyrdd newydd yn dilyn egwyddorion peirianyddol ac felly yn tueddu i fod yn llydan, sych a gyda gwelededd da – ond oherwydd hynny nid ydynt yn gweddu cystal i'r tirlun.

Mae gwelliannau i'r A499 wedi cael effaith sylweddol ar dirlun yr AHNE rhwng Llanelhaearn ag Aberdesach. Yn sicr roedd angen gwelliannau i'r ffordd hon ond yn anffodus creuwyd ffordd lydan hefo rhannau hir syth ac ymylon eang. Hefyd collwyd collwyd llawer o nodweddion hanesyddol megis adwyon bychan, cilbyst cerrig, giatiâu haearn a stej laeth.

Mae achos tros wella rhai ffyrdd eraill yn yr AHNE – ac yn fwyaf penodol yr A4417 rhwng Nefyn a Llanaelhaearn. Os bydd cyllid i wneud y gwaith hyn mae'n bwysig talu sylw dyladwy i'r AHNE ac chael cynllun da sy'n gwarchod a/neu adfer nodweddion hanesyddol.

Mae pryder hefyd am y cynydd cyson mewn arwyddion ffyrdd sy'n amharu ar natur wledig yr ardal. Comisiynwyd Adroddiad gan y Gwasanaeth AHNE yn 2008 a ddangosodd effaith y cynydd graddol mewn mân welliannu ac arwyddion ffyrdd a chynigiwyd arferion da ar gyfer y dyfodol.

Cyfathrebu a Thanadeiledd

Fel pob ardal mae nifer o fastiau ffonau symudol wedi eu codi yn Llŷn ac mae'r gwasanaeth hwn yn bwysig i bobol leol, ymwelwyr a busnesau. Ar y cyfan mae'r rhain wedi eu lleoli yn eithaf gofalus gan osgoi cael ardrawiad amlwg ar y tirlun a'r arfordir. Mae'n bosibl y bydd datblygiadau 4G a diffyg gwasanaeth mewn rhai ardaloedd yn golygu ceisiadau i godi mastiau o'r newydd ond ni ragwelir pwysedd mawr o'r cyfeiriad yma.

Mae na rwydwaith eang o polion a cheblau trydan a ffôn yn yr ardal, fodd bynnag nid oes unrhyw beilonau mawr 132KV yn yr ardal ddynodedig. Mae cyfleon i greu gwelliannau o ran effaith y cyfarpar yma trwy rannau adnoddau a thanddaearu. Bwriedir gweithio hefo Telecom Prydan a SP Manweb i geisio gwireddu cynlluniau o'r fath er bydd tirlun yr AHNE.

Torri Coed Conwydd

Yn ddiweddar mae rhai ardaloedd o goed conwydd yn yr AHNE wedi eu torri – enghreifftiau amlwg ydi ochrau Garn Boduan a ger Nant Gwrtheyrn. Er nad yw'r coedwigoedd hyn yn

naturiol i'r ardal mae'n i raddau wedi dod yn rhan o'r tirlun ac mae newid sylweddol pan maent yn cael ei torri. Mae rhai o'r coedwigoedd hyn yn cael eu hail-blannu ac yn ddelfydol byddai yn well pe byddai hynny yn cael ei wneud hefo coed cynhenid.

Datblygiadau ger ffin yr AHNE

Penderfynwyd ar ffin i'r AHNE ynghanol 1950au yn dilyn arolygon, barn broffesiynol ac ymgynghori. Mae'r ffin yn dilyn ffiniau naturiol mewn rhai mannau ac yn anelu i gynnyws yr arfordir a brynau igneaidd amlwg ond mae rhan helaeth o'r penrhyn heb ei gynnwys er ei fod o werth amgylcheddol uchel. Mae achos cryf dros adolygu ffiniau'r AHNE – ar sail harddwch tirlun, bywyd gwyllt, amgylchedd hanesyddol a diwylliant. Mae'n bwysig hefyd gofalu am yr ardal tu draw i'r ffin oherwydd y gall datblygiadau yma gael effaith negyddol ar osodiad yr ardal a golygfeydd i mewn ac allan.

Tannau ar y Rhostiroedd

Mae llosgi rhannau o rhostiroedd yn rhan o'r ffordd draddodiadol o'u rheoli er cael gwared a gor-dyfiant ac annog twf newydd. Mae'n bwysig fodd bynnag fod llosgi yn cael ei wneud yn ofalus a than reolaeth, ar adegau cywir o'r flwyddyn i atal effaith annerbyniol ar fywyd gwyllt ac rhag ofn i'r tân fynd allan o reolaeth. Mae ymderchion wedi eu gwneud i godi ymwybyddiaeth am y dulliau cywir o losgi trwy brosiectau Cadw'r Lliw yn Llŷn a gan Cyngor Cefn Gwlad Cymru/ Cyfoeth Naturiol Cymru.

Ar adegau fodd bynnag mae tannau ar y rhostiroedd sydd heb eu cynllunio – wedi eu cychwyn yn anfwriadol neu yn ddamweiniol. Gall tannau o'r math yma greu problemau mawr oherwydd nad ydynt yn cael eu rheoli a bydd effaith sylweddol ar y rhostir a bywyd gwyllt.

Polisiau

TP 1 CYNNAL A GWARCHOD SAFLEOEDD DAEAREGOL A GEOMORFFOLEGOL ALLWEDDOL YN YR AHNE A CHODI YMWYBYDDIAETH O'U PWYSIGRWYDD.

Mae yna amrywiaeth o wahanol nodweddion daearegol a geomorffolegol diddorol iawn ym Mhen Llŷn. Mae llawer o'r nodweddion yma i'w gweld mewn safleoedd arfordirol neu lle mae'r graig yn brigo i'r wyneb ar y tiroedd uchel. Mae'r safleoedd pwysicaf wedi eu dynodi fel Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig neu Safleoedd Rhanbarthol o Ddiddordeb Daearegol.

Yn y gorffennol mae rhai datblygiadau wedi amharu ar safleoedd neu nodweddion pwysig – yn fwyaf amlwg y chwareli ithfaen a mwynau ond mewn gwirionedd nid oes llawer o fygythiad i'r safleoedd hyn erbyn heddiw. Fodd bynnag, anelir i'w gwarchod a chodi ymwybyddiaeth ohonynt.

TP 2 CYNNAL CYMERIAD ARBENNIG TIRLUN LLŷN TRWY WRTHSEFYLL DATBLYGIADAU FYDDAI YN AMLWG AR Y TIRLUN AC YN AMHARU AR OLYGFEYDD GAN GYNNYWS DATBLYGIADAU GER Y FFIN FYDDAI YN AMHARU OLYGFEYDD I MEWN AC ALLAN O'R ARDAL.

Harddwch y tirlun a'r arfordir a'r golygfeydd gwych sydd yn gysylltiedig â hynny fu yn bennaf gyfrifol am ddynodi rhan o Llŷn yn Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol yn 1957.

Llŷn oedd y 3edd ardal drwy y DU gyfan i dderbyn y dynodiad. Mae'n hanfodol felly gwarchod yr harddwch hwnnw rhag unrhyw ddatblygiadau fyddai yn amlwg ar y tirlun ac yn amharu ar olygfeydd.

TP 3 GWARCHOD ARFORDIR ARBENNIG LLŷN A'R YNYSOEDD TRWY WRTHSEFYLL UNRHYW DATBLYGIADAU NEWYDD ARWYDDOCAOL.

Penrhyn yn ymestyn i'r môr ydi Llŷn ac mae'r arfordir a dylanwad y môr yn rhan allweddol o gymeriad yr ardal. i raddau helath mae'r arfordir yn ei ffurf naturiol hefo chydig iawn o ôl gwaith dyn – dim ond ychydig chwareli, glanfeydd a rhai adeiladau. Roedd cymeriad naturiol a diddorol yr arfordir hefyd yn rhan o'r rheswm am ddynodiad yr AHNE yn ogystal â'r Arfordir Treftadaeth.

TP 4 GWARCHOD AC ADFER TERFYNAU HANESYDDOL SYDD YN CYFRANNU AT GYMERIAD A HUNANIAETH LLŷN - SEF CLODDIAU, WALIAU CERRIG A GWRYCHOEDD.

Mae asesiadau cymeriad tirlun yn cynnwys LANDMAP yn cadarnhau fod ffiniau traddodiadol yn cyfrannu at edrychiad a chymeriad tirlun Pen Llŷn. Bydd y Gwasanaeth AHNE a phartneriaid eraill felly yn anelu i warchod, cynnal a chadw'r cloddiau, waliau cerrig a gwrychoedd presennol a hyrwyddo gwelliannau ac ail-sefydlu ffiniau sydd wedi dirywio. Gall hyn fod trwy wrthwynebu ceisiadau i ddymchwel terfynnau traddodiadol, taliadau uniongyrchol e.e Glastir a hyfforddiant ar ddulliau o gynnal a chadw nodweddion.

TP 5 HYRWYDDO GWELLIANNAU O RAN SAFLEOEDD AC ADEILADAU BLÊR AC YMWTHIOL YN YR AHNE A GERLLAW.

Prin ydyw safleoedd ac adeiladau blêr ar hyn o bryd ond mae'r manau hynny yn amharu ar y tirlun a gorau oll os bydd yn bosibl sicrhau gwelliannau. Pan fydd safleoedd neu adeiladau penodol yn cael eu hadnabod fe all Cyngor Gwynedd a phartneriaid weithredu trwy drafod, cymorthdaliadau neu orfodaeth i geisio datrys y sefyllfa. Hefyd mae cyfleon i dirlunio datblygiadau presennol sy'n ymwthiol e.e safleoedd carafanau ac is-orsafoedd trydan.

TP 6 ANELU I SICRHAU FOD ADEILADAU NEWYDD YN CAEL EU LLEOLI YN OFALUS AC YN GWEDDU I'R ARDAL AC FOD ADDASIADAU YN GWEDDU I ADEILADAU GWREIDDOL.

Mae adeiladau newydd o bob math cael effaith ar y drefwedd neu'r tirlun yn ddibynnol ar eu lleoliad ac mae hynny yn arbennig o bwysig yn achos ardaloedd dynodedig fel AHNE a Paharciau Cenedlaethol. Bydd bob cais i godi adeilad newydd yn grofod mynd trwy'r drefn gynllunio a chydymffurio gyda polisiâu cenedlaethol a leol a bydd polisiâu'r Cynllun hwn yn rhan o'r ystyriaethau. Nid anelu i atal datblygu adeiladau newydd yn yr AHNE mae'r polisi hwn ond ceisio sicrhau fod pob ymdrech yn cael i wneud i sicrhau fod adeiladau newydd yn gwedu i'w cefndir o ran lleoliad, math, manint a dyluniad.

TP 7 ANNOG Y CWMNIAU TRYDAN A THELEGYFATHREBU I RANNU CYFARPAR A GOSOD CEBLAU O DAN Y DDAEAR MEWN MANNAU AMLWG YN YR AHNE A GERLLAW.

Er fod cyfarpar presennol y cwmnïau trydan a thelegyfathrebu wedi eu derbyn fel rhan o'r tirlun i raddau, mae rhai lleoliadau lle mae polion, gwifrau a mastiau ffonau symudol yn amharu ar y tirlun. Mae rhai manau yn yr ardal lle mae'r holl offer wedi ei osod dan y ddaear (Porthdinllaen a ger Nant Gwrtheyrn yn benodol) wedi profi cymaint o welliant ydi hynny o ran yr olygfa ac felly bydd y Gwasanaeth AHNE a phartneriaid yn cydweithio â'r cwmnïau perthnasol i geisio sicrhau gsod cyfarpar dan y ddaear a rhannu mastiau mewn rhai lleoliadau.

TP 8 GWRTHSEFYLL DATBLYGIADAU TYRBINAU GWYNT A FFERMYDD YNNI SOLAR FYDDAI YN

CAEL EFFAITH ANDWYOL AR EDRYCHIAD A CHYMERIAD TIRLUN NEU ARFORDIR YR AHNE A'I GOSODIAD.

Yn 2010 cyflwynwyd Tariff taliadau (Feed-in Tariff) gan y Llywodraeth i annog cwmnïau, sefydliadau a'r cyhoedd i gynhyrchu ynni adnewyddol trwy wahanol dulliau yn cynnwys ynni dŵr, solar, gwynt a biomass. Solar a gwynt oedd yn cynnig y potensial mwyaf yn yr ardal hon a bu diddordeb cynyddol yn y mentrau hyn. Fodd bynnag bu lleihad graddol yn y Tariff dros y blynyddoedd, gyda'r gostyngiad mwyaf arwyddocaol yn nechrau 2016.

Gwnaed llawer o geisiadau am baneli solar ar adeiladau ar y cychwyn ond yn ddiweddar – ers 2013 mae nifer o geisiadau am ffermydd solar wedi eu cyflwyno, er dim ond 1 sydd wedi ei chaniatau yn yr AHNE ei hun (ger Aberdaron). Mae ffermydd solar yn defnyddio arwynebedd eithaf eang o dir ac felly mae angen bod yn ofalus i gyfyngu safleoedd i leoliadau cuddiedig lle na fyddent yn amharu ar harddwch tirlun yr ardal.

Derbyniwyd nifer o geisiadau am dyrbinau gwynt yn Llŷn yn sgil y tariff taliadau. Yn sgil polisi pendant yn y Cynllun Datblygu Unedol ni chaniatawyd unrhyw ddatblygiad yn yr AHNE ei hun, fodd bynnag caniatwyd nifer ar safleoedd gerllaw y ffin a gwrthodwyd nifer o geisiadau hefyd (rhai ar apêl). Rhaid derbyn fod rhai o'r datblygiadau hyn yn ymwithiol ar y tirlun gwledig ac fod angen gofal mawr gyda'r math yma o dechnoleg ynni adnewyddol.

TP 9 GWRTHSEFYLL DATBLYGIADAU CARAFANAU NEWYDD, AC ESTYNIADAU I SAFLEOEDD PRESENNOL, MEWN LLEOLIADAU AMLWG AR DIRLUN NEU ARFORDIR YR AHNE A HYRWYDDO TIRLUNIO O SAFLEOEDD PRESENNOL.

Mae datblygiadau carafanau yn sicr wedi amharu ar dirlun ac arfordir rhai rhannau o'r AHNE. Datblygiadau hanesyddol o garafanau sefydlog yw nifer o'r rhain yn dyddio yn ôl i'r 1960au fel y Warren a Penrhos.

Yn ystod yr ugain mlynedd diwethaf mae cynydd cyson wedi bod mewn safleoedd newydd ar gyfer carafanau teithiol ac mae'r tueddiad i adael y carafanau ar y safle drwy gydol y tymor yn cynyddu eu heffaith gwledol. Yn ddiweddar mae mwy o geisiadau yn ardal Aberdaron a rhan gogleddol o'r penrhyn. Er mwyn gwarchod harddwch a golygfeydd Llŷn a'r AHNE mae angen cyfyngu safleoedd newydd i fannau cuddiedig ac os yn bosib i gyflwyno tirlunio i guddio safleoedd presennol amlwg.

TP 10 GWRTHSEFYLL GWELLIANNAU FFYRDD AC ARWYDDION FYDDAI YN AMHARU AR GYMERIAD GWLEDIG LLŷN A CHEFNOGI ADFER NODWEDDION HANESYDDOL A THYNNU ARWYDDION DI-ANGEN.

Mae prif ffyrdd sydd heb eu gwella yn rhai hanesyddol sydd yn dilyn ffiniau naturiol – mae cymeriad i'r daith a nodweddion diddorol i'w gweld. Mae achos dros wneud gwelliannau mewn rhai manau, lle mae'r ffordd yn gul neu droadau cas ond mae angen cynlluniau gwella sensitif mewn ardaloedd dynodedig. Gall gwelliannau olygu colli cymeriad ffyrdd hanesyddol a chyflwyno elfennau modern ffyrdd llydan, ymylon eang, cylchfannau, goleuadau ac arwyddion newydd.

Mae'r ffyrdd bach, neu lonydd bach y wlad, yn bwysig hefyd. Dangosodd Astudiaeth Ffyrdd Gwledig Llŷn a gomisiynwyd gan y Gwasanaeth AHNE yn 2008 fod y ffyrdd gwledig yn gwneud cyfraniad gwerthfawr i gymeriad yr ardal Llŷn a'r AHNE. Ffyrdd cul troellog rhwng cloddiau llydan neu waliau cerrig a gwrychoedd yw llawer ohonynt ac mae awryddion, cerbiau concriid a marciau ffordd yn elfennau ymwithiol.

TP 11 CODI YMWHYBYDDIAETH AM GYMERIAD UNIGRYW TIRLUN AC ARFORDIR LLŷN A

HYRWYDDO BALCHDER YN YR ARDAL A CHEFNOGAETH TUAG AT GADWRAETH.

Mae angen pob cymorth posib i ofalu am yr ardal a'r AHNE a gall pobol leol ac ymwelwyr gyfrannu at hyn o beth. Rhaid felly codi ymwybyddiaeth am nodweddion arbennig yr ardal a chreu teimlad o falchder a chefnogaeth i waith cadwriaethol lleol. Mae'r Gwasanaeth AHNE, a phartneriaid yn anelu i ddarparu cyfleon i wybod a deall mwy am nodweddion arbennig yr ardal a chyfleon i gyfrannau trwy waith gwirfoddol a hyfforddiant.

TP 12 CEFNOGI A HYRWYDDO DULLIAU O REOLI TIRLUN AC ARFORDIR FYDD YN GYMORTH I GYFYNGU AR SGIL-EFFEITHIAU NEWID HINSAWDD AG YMDOPI GYDA NEWID HINSAWDD.

Mae gwyddonwyr bellach yn eithaf pendant fod newid hinsawdd yn digwydd o ganlyniad i gynnydd mewn lefelau CO₂ yn yr amgylchedd a difrod i'r haen oson. Er yn sicr bydd effeithiau yn mwy eithafol mewn rhai mannau bydd effeithiau hyd yn oed ar yr ardal hon yn y dyfodol ac felly ni ddylid di-ystyrru'r mater. Bydd felly angen cefnogi a hyrwyddo mesurau i gyfyngu ar effeithiau newid hinsawdd a gwybod sut i ymateb i'r heriau sy'n ein hwynebu. Bydd hyn yn cynnwys gwaith ymwchwil, codi ymwybyddiaeth a rhannau ymater da.